

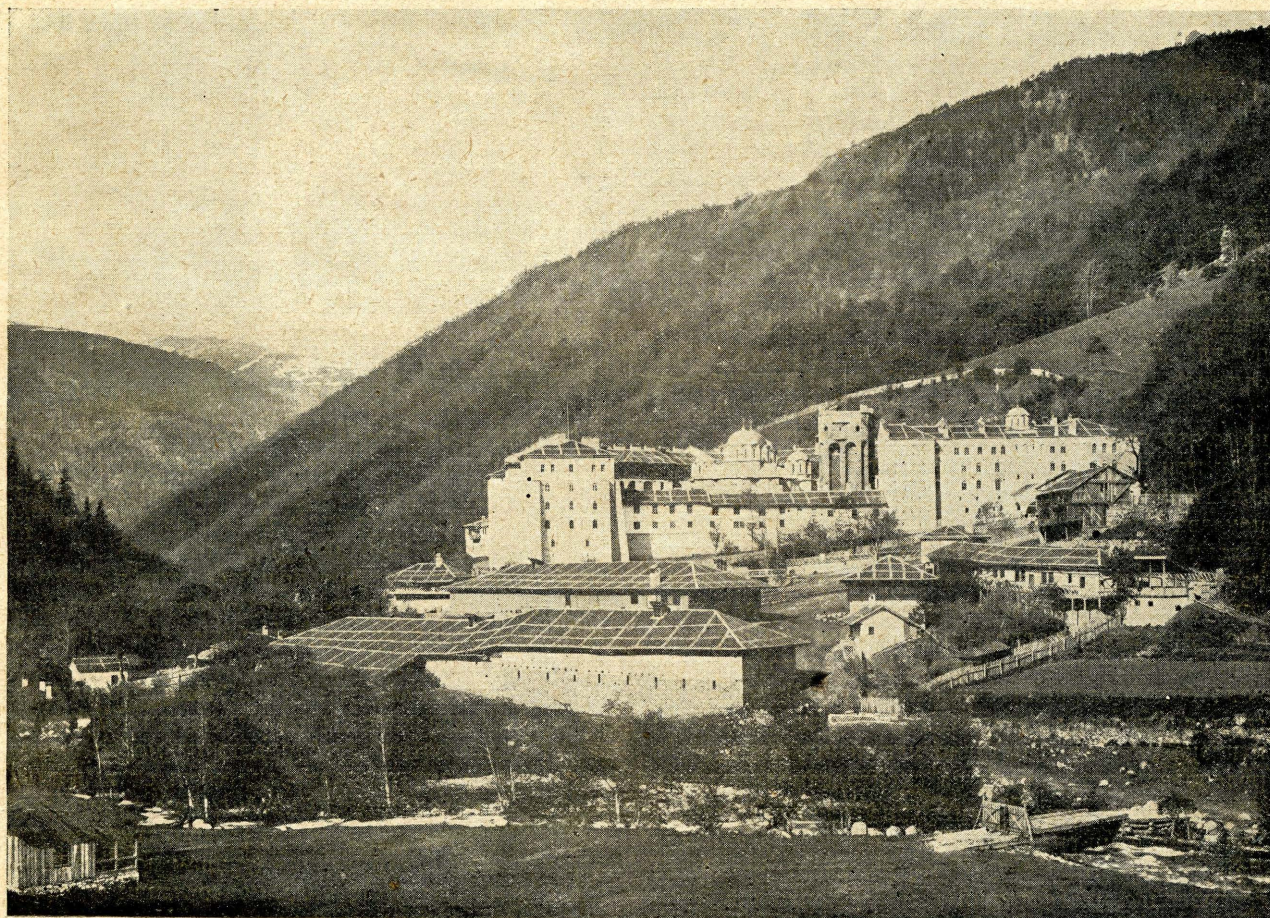
БЪЛГАРСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ СЪЮЗ
ЦЕНТРАЛЕН СЪВЕТ

БЪЛГАРСКИ ТУРИСТ

Година XV.

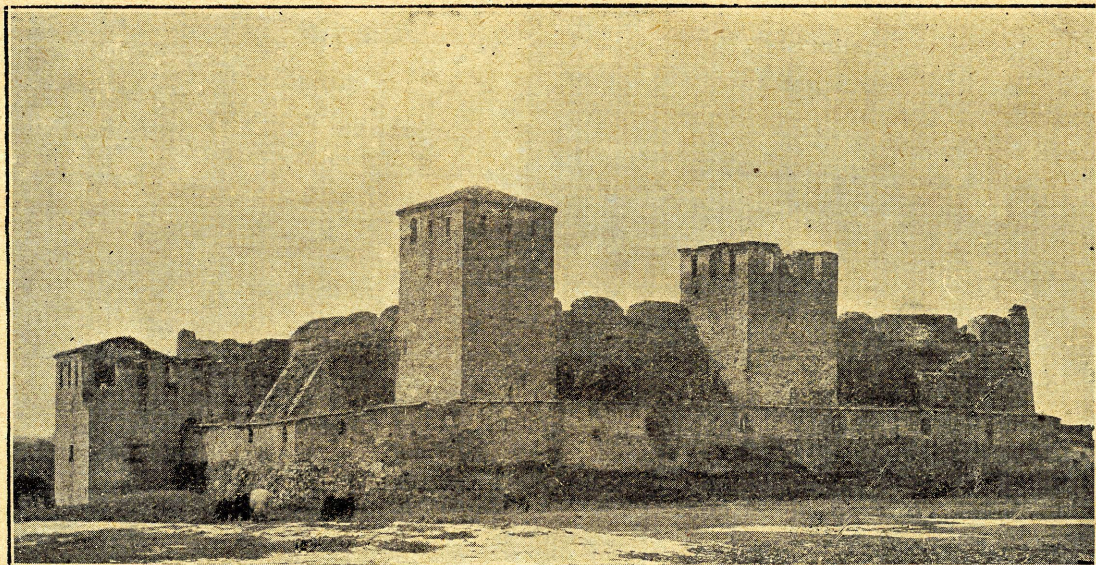
Май — 1923.

Книга 9.

Фот. Г. Трайчев

РИЛСКИЯ МОНАСТИР

Бабини Видини кули

ПО ДУНАВА

от С. Чилингиров

Града Лом, с глава опряна о Дунава, протяга снага навътре в сушата. Той не се интересува много от хубостите на реката, не се заглежда в насрещните ракитаци — тъмни сутрин, ясно зелени по пладне и мътно виолетови вечер след залез слънце — нито отправя захласнати взори нагоре и надолу по тихата водна бездна, гладките вълни на която се гжнат в различни геометрически фигури при всяко полжване на вятъра. Подновен и доста огледен, града тука, на самото пристанище, показва само своите жълти сипеи, прилични на заголени рамена, върху които се издигат няколко неприветни паянтови сгради. Той сякаш е искал да замаскира своето инак доста завидно благосъстояние от чуждите погледи и да предизвика не възторг, а състрадание у пътниците, които от паратохода биха обжърнали очи към него. Дрипава изглежда и недовършената бетонна магация, скупена и низка като духа на едно население, което не е родено за друго, освен за скрито самодоволство.

И аз, спрял пред устието на главната улица, мечтая за един град, какъвто би трябвало да бъде Лом и какъвто не е. Сипеите изпъкват пред мене застроени с многоетажни домове, които привечер хвърлят дълги сянки чак над Дунава. А нощем техните осветени прозорци събуждат във водите му множество разноцветни медузи, отправили към бляска на звездите своя неспокоен блясък. Аз ги виждам, как те гаснат при всяко раздвижване на водната повърхност и как отново се запалят, щом утихне тя. Чувам и звуците на отбран струнен оркестър, които от стилно построена тераса разпращат далеч над ромжния бряг унеса на лят-

на предвечер. Над двата сипея е прехвърлен железен мост. Построен, за да съедини разединените от изкопа на улицата части на някога едно и също имение, той изпитва на своите перила тежестта на сложени върху тях лакти, над които опират бради захласнатите глави на жадна за музика и прелести младеж...

Но изведнаж декорациите се променят. Аз съм омагьосан принц сред приказна страна. Пред мене е замък. А в него дълго дирената от мене царица на хубостта. Още малко и аз ще я пленя. Нейната стража, уплашена от моята смялост, е избягнала вече някъде, а тя само се крие в страх из своите покои... „Излез, ти слънце на моята младост, ти, ясно-цветна хиацинта, ти, лотос на сърдечния ми блян, ти, името на която е царица Смарагда, Семирамида, ти... ти... Не се плаши. Аз ида да ти бъда жених — гален, скъп желан жених... Излез да видиш даровете на моето сърце, поднесени върху разтрепераните ми от вълнение длани... Виж, аз целувам крайчеца на твоите прострени чорапи, от които лъхат ароматите на хиляди и хиляди благоухания, допирам до челото си твоята шита със злато риза, която лъщи на слънцето с отражението на спектъра... Излез, аз съм принц, аз съм бог, аз съм... модерен поет и като такъв те призовавам с всичката безсмислица на словосчетанието...“

Но тя, моята бленувана Семирамида или Смарагда, не излиза. Бои ли се още или пък не знае за моето присъствие? И понеже всички ключалки са затворени, всички електрически бутони извадени (в модерната поезия и старинните замъци

могат да имат електрически звънци), аз започвам сърцераздиращо да кашля, за да дам осезателен знак за себе си. Царица Семирамида се смяла най-сетне над мене и се показва на една от многото врати, придружена от своя верен паж. Готов да я сграбча в прегръдките си, аз отпушам покорно разперени ръце, лъхнат от миризмата на пресен лук и на печени кебапчета.

— Една бира!

Плюсвам се върху дървения стол на терасата, пажа се връща да изпълни поръчката ми, а Семирамида или Смарайда отива да прибере прострелените ризи и гащи, живописно разперени по вжжета и празни бирени бачонки. Пред мене е Дунава, хубав и величествен, зад мене — паянтовата стена на ресторанта, а от страни — измазани с кал постройките и волята на едно животинско битие. Който може, нека се опита от прелестите на природата. Аз предпочитам да оставя недопита бирата, на която липсва само лъжичка, за да бъде чай, и слизам на пристанището.

О фантазия, о действителност!...

* *

Досадно е да се чака тръгването на парахода при неуредена навигация, но няма що. Все пак, по-е за предпочитане да се движи човек между натрупаните джски, да се спъва о релсите на пристанищната линия, да заобикаля внимателно белезите от почивка на работливите домашни скотове, отколкото да се наслаждава на Дунава от терасата на ресторанта...

— Кога ще пристигне парахода? — питам служещия в дървената барака, който ми взе 80 лв. за билет до Видин и още 6 лева някаква горница. Той ми отговаря, че параходът е отдавна в пристанището. Аз обръщам в недоумение глава.

— Там, дето товарят, — дообяснява той и ми пхва билета в ръката.

Недоволен от своята несъобразителност, аз се отправям през натрупани санджци, багажи и бачонки към парахода. Но все още не го виждам. Ново запитване...

— С кой параход ще пътуваме?

Господина с чанта в ръка и с нахлупена сламена шапка ми отговаря с видима досада, без да ме погледне: С този...

Този? Аз приближавам, за да видя под сянката на едно голямо име едно водно нищожество. Парахода, кръщан от своите собственици „Панония“, прилича на голяма морска риба, широка четири-пет крачки, а дълга около двайсетина. Местата за пасажерите и за стоките са едни и същи. Едни и същи са и правата им. Някъде пасажерите седят на стоките, а някъде стоките върху гърбовете на пасажерите. И по неволя си спомням онова старо време, когато човек не загубваше своето достойнство и не се приравняваше с неодушевените вещи, даже когато се качваше на шлеп.

Картината беше чудесна, когато парахода даде

сигнал за тръгване и ние заехме своите места. Тръбваше човек да не изпитва толкова лични неудобства, за да се смее само от Лом до Видин. До мене един дебел и приказлив еврейин току се гуши под пространото за сянка платнище, разтрива сякаш минута припечен от слънцето врат и се мести ту на една, ту на друга страна. Над него друг, кацнал върху пирамида от колет, се клатушка насам-натам и гледа, за равновесие, да си сложи краката върху раменете на еврейина. Трети, сложил плешките си върху един санджк, дебелият си месец върху друг, люлее своя корем. Четвърти, пети... Та, боже мой, кой ли можеше да се похвали с по-удобно и по-малко смешно за охолния наблюдател положение!

Разговори не се водят никакви. Всеки мълчи, пухти и проклина себе си, за дето се е решил да пътува с тая шлюпка.

— Душегубка не, ами два пъти душегубка, — гневно се провикна един, пуснал крака над водата през перилата на носа. Но възмущението му се погълна от пляска на бризгите, които от време на време достигваха почти до платформата, без да бъде подхванати от други. Може ли да се споделя чужда мъка там, където и собствената е предостатъчна?...

Аз питам своя съсед, облегнал се с всичката си тежест върху дясното ми рамо, какво значат тези думи. Отнисам се към него, защото мисля, че великото търпение, с което понисам неговата тежина, ми дава право поне за една малка услуга.

— Душегубка ли?... Хм... Беше потънало това корито при Видин... Издави цяла сватба... — лениво отвърща той и с една ръка оправя бялата си кърпа, подпхната под шапката му отзад.

Тръпки ме побиват. Значи ние пътуваме на удавник... И аз започвам по-често да вадя часовника си... Но с вечерната хладина започна да се мени настроението. Един прислужник на парахода пжгаво затича по корнизата под перилата и непредпазливо отвърза пространото платнище, което падна като мрежа, хвърлена над сомовете. Никой не протестира. Обръгнали на неудобство, пострадалите не счетоха дори за потребно да направят забележка на слугата. Сякаш че платнището тегнеше над всички и сега, открило по-голям простор пред очите ни, направи и тясното пространство по-удобно. Настана ново разместване. Аз сядам на самия нос на парахода и се унисам по картините от двете страни на реката. Българския бряг, плешив и стръмен, примамва със своята пжстрота, но приятно гали душата и ромънския, на много места кждраво залесен и винаги равен. По него се забелязва и по-голямо движение. Ето там двама конника се надпрепускат с парахода. Лудия бяг на конете ги носи по равнището и те ту се изгубват, ту се очертават с дълги сенки, които тичат подире им. Изпреварили парахода, те ударват към вътрешността, дето се виждат очертанията на някакво село, и се изгубват съвсем. След малко конниците

се явяват наново зад нас, достигват парахода, приравняват се с него и пак го отминават.

— Колко километра взимаме на час, — питам случайния си съсед.

— Около пет. . . На осем ще сме във Видин. Но аз вече не бързам, не сжбялявам, че пътувам с душегубката и не поглеждам често часовника си. Сега е тжй хубаво сред тази предвечерна прохлада, така чисти са предметите около нас и толкова приятен е шума на параходните колелета, под ударите на които пяната играе в отраженията на собствената си красота, изтъкана с нишките на вечерните лъчи!

Островите, прилични на големи гнезда, препречват нашия път. Парахода минава близу до тях и позволява на окоето да проникне между стволите на китният им гжсталак. Сенките на ржкитаката се преплитат, спускат се към нас и пак се отдрпват, за да разкрият светла ивица, през която се виждат снопове слжнчеви лъчи, легнали за отмора върху прогнилите трупове на паднали дървета. Аз се влюбвам в тия малки островчета и страшно скърбя, че те не са бжлгарски. . .

— Вижете небето, — някой обржща внимание някому. Аз се подчинявам на тази покана, отпращавам към други, и се вирам към небето над бжлгарския бряг. То цяло е полято с някакво наситено от багри злато и трепти като сиянието на далечен пожар. А сред него сжс строго очертан диск плава слжнцето тжй тихо и тжй бавно, че сякаш се бои да не изпревари нашия параход. Вжзвисянията зад Акчар се топят в отблясжка на деня и се повдигат високо над хоризонта, който остро се пречупва току над тях и пада в някаква неизмерима бездна. Душата се топи в насладата на вечерния час, радва се и жали, че не може да задържи в себе си за дълго тази пжлна хармония между цвятотве, простор и тишина.

Парахода започна да лакатуши. Неговия капитан, доскоро едничкия виновник за нашите неудобства, сега ни стана мил и желан. Той сякаш искаше да се извини за досадата, която преживяхме през деня, и да ни разкрие всичката омая на вечерния залез над Дунава. И ние ту вжрвехме срещу слжнцето, ту се отдалечавахме от него, ту се криехме под сенките на малките островчета, за да го погледнем през играта на полжхваните от вечерника вейки на ракиката. Но когато излязохме на открито, пред нас небето беше вече кжрваво червено, а под него планините се разтвориха като двери, през които трябваше да отmine деня към вечността. Ала когато ги наближи слжнцето, те се сжбраха, образуваха джговат трон, и то тжржествено седна на него. Не знам защо, стори ми се, че то дълго се заседа там, отпращава към нас своя прощален поздрав. . .

Пжтниците мжлчаха като богомолци в храм. Аз се намирах на вечерна литургия, в която служеше пжрвосвещеника на деня с никога неизговаряните, но винаги чувствувани молитви от книгата на едно

битие, чието име е красота и вечност. И между нас нямаше оглашени и неоглашени, никой не беше в предверието, защото всички се намирахме пред самия жертвеник на храма. Но когато слжнцето прибра и последните искри от свещения си огжн, тих шепот се понесе сред нас. Пжтниците, които бяха забравили парахода, отново се почувствуваха в него, сега вперили очи към Видин, големите сгради на който се мерджелееха сред сдрача.

Завоя на Дунава тук открива почти цялата нова част на града. А водната площ го приближава толкова много, че непривикналият да измерва пространството по вода, почва да се чувствува до него. И аз посягам да си прибера чантата, върху която почиваше рунтавата глава на сжпжтник, вече намерил достатъчно място да обтегне присвивана през целия ден снага. Той ме поглежда с едно полу-иронично спокойствие и запитва, дали за пржв път отивам във Видин. Когато му отговарям, той поглежда часовника си и, уловил го за верижката, обржща циферблата му към мене: „Има още цял час“. След това отново намества главата си върху чантата ми и се заглежда в беззвучното небе. Доловил моята почуда, приказливият евреин ми обяснява на своя жаргон: „От остров до фабрик — пол час; от фабрик до пристанище — още пол“. И така излезе. Когато парахода хвжрли котва, вечерния мрак доизтъкваше тжмния воал на настпващата нощ. По пристанището — любимото място за разходка на видинци — се движеха множество хора, които се взираха от близко във всеки пжтник. И аз неволно си представлявам, колко хубав изглед щеше да има това пристанище с двуетажните масивни кжщи край него, ако беше осветлено от няколко лампиона. Пжрвото впечатление от Видин би било много по-друго от това, което се добива сега. На моето запитване: защо не е осветено пристанището, моя посрещач отвржща кжсо:

— Правят економия. . .

Економия от няколко лева на вечер, което няма да сжсипе и най-забавачената община, за да отминат с економия от впечатления за Видин всички нашенци и чужденци, които случая би довел до неговото пристанище! Много добре. А каква голяма загуба за видинци и за бжлгарщината, изобщо, е това, общинското управление, изглежда, че не знае.

* *

Прекарал нощта в хотел „Европа“ — нека си призная — пжрвия безукоризнен хотел, в който сжм пренощувал до сега в Бжлгария, аз правя пжрвите разузнавания из града. Топлото и свежо утро ме потиква към малката градска градина до пристанището. Привлича ме и чистата зеленина на нейните джрвета. И, нека да додам веднага, впечатленията от нейната вжтрешна уредба са още по-приятни от вжншния й изглед, който се краси от висок железен стобор. Още пжрвата стжпка в градината говори за едно рядко градинарско умение. Пжтеките, посипани с пясжк, изненадват сжс

своята чистота. А разнообразието на флората и красотата на фигурите говорят за една завидна вещина. Жалното е само, че градината е твърде малка: — изпушването на една цигара е предостатъчно да бъде обиколена тя пет пжти най-малко. Видинци чувствуват това и са решили да я разширят. Боя се само да не би това разширение да поиска в жертва крепостните стени, които се намират до нея и върху част от които е построена сега. Тогава ще имаме хубавото удобство на едно настояще, но и една загуба на останки от миналото, които трябва да бъдат най-голямата гордост за Видин.

И, действително, стига човек да посети бабините видини кули, да обходи крепостните зидове, за да разбере, какво голямо богатство представляват за Видин те. Аз няма да преувелича, ако кажа, че Видин без тях би бил един обикновен град, когато с тях е един уникум не само за България, един музей, в който всеки българин трябва с почтение да пристъпи. Не говоря за останките от времето на Пазвант-Оглу, които, именно като свидетелство за едно тжжно минало, трябва да бъдат на всяка цена запазени. Не говоря и за няколкото капии, голямо разнообразие и украшение на града. Като гледа човек тия масивни постройки, резултат на колективни усилия или на една силна воля, подчинила под себе си дребните щения на отделната личност в името на нещо неизмеримо и гран-

диозно, не може да не направи сравнение между строителното минало и строителното настояще в родните ни земи. Колко нищожно е последният! Сякаш ние живеем само днес за днес, а предишните хора са живяли за тези, които ще дойдат след тях. Скржбното е, че, умни да създадат нещо трайно и достойно за удивление, не са били достатъчно прозорливи. Иначе те не биха сжздали всичко това, което ние не умеем да запазим. А за нашата жестокост към останките на старината говорят изпорутените стени, които крещат през устата на варварите преди срещу варварите днес. И всичко това се върши в името на някакво благоустройство. Все ровове се запълват и все се шири на всяка стъпка зелениясалата вода, върху която би могло да се задържи едно дете. Но това, струва ми се, са само предлози, за каквито българина е доста изобретателен. Истината е другаде: сжбаряме дворци, за да направим курниции; рушим свидетелите на миналото, за да не изобличават настоящето.

А загубеното и унищоженото е твърде много. Дано поне върху останалото легне по-здраво ржката на една власт, щом като няма едно народно сжзнание, която да сжхрани за поколенията града Видин такъв, какъвто е бил от векове — крепост за българщината.

С тжжни размисли аз се връщам пак в градината и, седнал до каменната стена, гледам как Дунава тихо целува българска земя...

РИЛСКАТА ОБИТЕЛ

от Кр. Миятев

Гнездото, което един скромн, преследван от хорага, но любим от Бога отшелник сви между скалите на Еленин връх, е от десет века насам светиня на цял народ. Един поглед, величието на който ние днес мжчно можем да разберем, увенчава тихите усой и слжнчевите белоснежни исполини на Рилската пустиня. Цар Петър, синът на гордия Симеон, дойде пръв да се поклони на този подвиг и остави името си на един от най-величествените върхове; набожни ученици се прислонили под могщата десница на немощния отшелник, петимни да чуят боговдхновено слово и истина, която поганци — богомили отдавна бяха помрачили с дяволски учения.

Целия народ назова пустиножителя Иоана свой закрилник, отдаде му почести на светец и, като взе присърце великолепието на неговата обител, призоваваше го в тежки дни за сжветник и крепител. От малките колиби на Иоановите ученици народа направи красива обител и построи църква, в която никога през робството не заглжна българската реч; тя никога не престана да бъде източник на светлина и огнище на народно сжзнание. В нейната околност се роди и под нейните благотворни

лжчи израстна един друг велик българин, който на свой ред продължи Иоановото дяло, като написа и разпржсна из всички краища на отечеството си прочутата „Славяноболгарска“ история.

Така Иоан и неговите ученици, скрити тук от хорска злоба и лжжливи световни сжблазни, отдавайки своята човешка дан Богу, като отправяха към него своите горещи молитви и хранеха душата си сжс божествени истини, а телото — с горски бурени и сланутжк, станаха несжзнателно творци на едно велико дяло, което вековете сж запазили до наши дни чрез редица поколения.

Спомените за великия основател на манастиря все още продължават да живеят сред българите. Най-добре, обаче, те сж запазени около Рила, дето собствено е и отечеството на светеца. Иоан се роди около 876 год. в с. Скринд (Дупнишко), дето прекарал детинството си в бедност и лишения. Вече 13 годишен той започва житейското си поприще като говердарче, после постъпва в близкия Руенски манастир, дето се покалугерил, но наскоро бил прогонен от разбойници и принуден да тжрси поспокойно убежище. Дебрите на Рила се указали на-

пълно пригодни за склонната към строг аскетизъм душа на младия монах. От тук нататък те стават негово постоянно убежище и последно земно жилище. Чудесата на великия Рилски пустинник скоро разнесли славата му из близки и далечни покрайнини та дори и до чертозите на набожния и кротък цар Петра. Тълпи поклонници идват край бреговете на кристалната Рилска река, — за да се поклонят на светия старец, и мнозина от тях прегръщат светлата идея на спасителния православен аскетизъм. Така към самотната молитва на Йоана се присъединяват още десетки искрени души и суровата Рилска пустиния се обръща на една малка религиозна община,

ните постройки около гроба на Йоана и постницата на св. Лука произхождат от края на XVIII и началото на XIX в., а всичко по-старо е може би завинаги изчезнало, вероятно още през XII в., когато византийския управител на София и биограф на св. Йоана, Скилица, споменава за манастира като за разрушен. През XIII в., обаче, прочутата обител е била отново въздигната и щедро обдарявана от българските царе Асен и Калиман I, а през тридесетте години на XIV в. тя, все още лишена от най-скъпото си благо — чудотворните мощи — намира мощен покровител и възобновител в лицето на струмския владетел Хрел, който по силата на тогавашните поли-

тически обстоятелства е държал ту със сръбския крал Стефан Душан, ту с Византия. По-късно, обаче, през 1342 г., когато Хрел се присъединил към Византия, но излъган от нея, трябвало отново да търси защитата на Душана, последния принудил Хреля да приеме монашеството с име Харитон в сжградения от него Рилски манастир, а на следната година поръчал да го убият.

Хрел издигнал манастира на сегашното му място, между Рилската река и притока ѝ Дръшлявица. Новата църква била изградена от камъни по типа на светогорските църкви, а до нея била издигната, пак по атонски тип, висока кула, която била предназначена да служи за защита на монасите в случай на разбойнишки нападения. Само тази кула днес ни напомня за благородния

критор. Тя се издига 25 метра високо и е поделена на дълбок зимник-затвор и пет етажа, най-горният от които е приспособен за параклис „Преображение Христово“. Един надпис, взидан на южната страна от червени тухли, увековечава името на нейния градител: „В царуването на господина превисокаго краля Стефана Душана издигна тази кула господин протосеваст Хрел с голям труд и свои средства в чест на Св. Отец Йоан Рилски и Св. Богородица, наречена Основска. В лето 1335, индикт 5“. Като Хрелюви паметници от старата църква сж ни останали още неговата надгробна плоча, в която се описва трагичната смърт на монаха Харитона, неговия църковен трон и най-последните старите църковни врати, — две резбарски художествени произведения, които сж от твърде голямо значение за характера на старобългарското декора-

Еленин връх

Хрелюва кула

Двора на Рилския манастир

фот. Г. Трайчев

която Йоан организира в манастирско общежитие. При днешната постница се издига скромна манастирска сграда. В нея неуките се учат на четмо, а просветените пишат още в XI в. първите манастирски книги на глаголическо писмо. От ранни зори до късна вечер скалите на Еленин връх и гъстите склонове на Бричибор отекват камбанен звън, а живота в манастирската ограда тече тихо и спокойно като стара легенда.

Мощите на светеца, умрял на 18 август 946 година, сж отдавна прирани по поръка на цар Петра в нарочно издигната в София църква, но делото на великия учител вдъхновява неговите последователи. Та радеаят за манастира, подържат го и го разширяват. За съжаление ние не знаем почти нищо от най-старата история на тази българска светиня. Никакви следи и никакви паметници от тогава. Днеш-

тивно изкуство. Това сж пжрвостепенни паметници, които се пазят в Рилския манастир и предизвикват голям интерес у всички посетители.

Наченатите дарения на Хрел изобилно допжлни по-кжсно, през 1378 г., Иоан Шишман. С забележителна грамота на пергаментен лист този последен бжлгарски цар подарява на манастира значителни земи и села в околността. Неговата грамота, но с подправен през XVI или XVII в. печат се пази и до сега в манастира и служи като един от най-важните исторически документи за епохата. Между другото тя ни говори и за отличното благосжстояние на обителта, до която при все това започнало да достига тревожното ехо на развиващите се тогава в Бжлгария сжбития.

И наистина, когато в 1382 г. турците превзели София, рилци се загрижили за сждбата на бжлгарската светиня. Свещенния завет — устава на Св. Иоана бил преписан, а оригинала скрит заедно с по-ценните манастирски вещи и книги. Но това което било спасено от турците, разрушило времето и забвението: рилското сжкровище не е достигнало до нас. Страхът от турците бил напразен, защото Баязид I (1389—1402) и Мохамед I (1413—1421) не само не напаkali на братството, но с специални фърмани потвърдили старите права на манастира. В това отношение рилци не биха могли да хвжрлят сериозен укор на турското управление. През цялото джлго робство то е било, ако не всякога напжлно галантно, то поне снизходително кжм манастира и неговата уредба. А това е главната причина да се заджржи тук и през най-тежките дни за бжлгарщината оная малка искрица от национално сжзнание и просвета, от която Паиси запали своя факел. На кратковременното запустение, което станало през времето на султан Мохамед II (1421—1451) турили край тримата синове на Крупнишкия епископ Яков, които вжзобновили отново жилищните постройки около оцелялата цжрква и издигнали манастира почти до предишното му положение. В тяхно време (1469 г.) били прибрани от Тжрново и мощите на светеца, които още повече разпространили славата на манастира, който станал пжрва и национална светиня на измжчения и угнетен народ. Всеки който не е могжл да посети Божи гроб и Светагора, е считал за свой джлг да се поклони на Св. Иоана. На Великден, Св. Богородица и Отчев-ден (празника на Иоан Рилски) тук се стичали хиляди поклонници не само от Бжлгария, но и от сжседните земи, носейки сжс себе си кой каквото може. Влашките господари изпращат дарове и книги за „своя молба“, владици принасят златоковани утвари и одежди, така че в манастирската сжкровищница се натрупват грамадни богатства, които доведоха манастира едва ли не до пжлно запустение. На три пжти алчни разбойници нападат тихата обител, избиват и разгонват братството, разграбват сжкровищата и опожаряват постройките. За вжзстановяване на загубите след всяко нападане монасите били принудени да продават и залагат на дупнишките лихвари и малкото

оцелели ценности, та от знаменитата рилска сжкровищница останали само десетина по-ценни паметници, които само по чудо сж запазени и до днес.

Най-голямото нещастие, обаче, постигнало манастира в 1833 година, когато изгоряли всички сгради почти до основите. Всред пепелищата останали само да стжрчат като мрачни свидетели на светли и пжчални дни Хрелйовата кула и малката цжрквица до нея. Това неизразимо нещастие сжкрушило бжлгарския народ, но не го отчаяло. Паиси и неговите продължители бяха запалили вече отдавна в народната душа любовта кжм отечеството, рода, езика и цжрквата. Начело на народа застават незабравимия Неофит Рилски, манастирското братство и плеада още родолюбци. Сжбират се неимоверно бжрзо необходимите средства, защото всеки е считал за джлг да се притече на народното нещастие. Един жертвува пари, други — материали, трети — своя личен труд, така че още на следната година заработили трескаво вжрху новата постройка, която по великолепиe не трябвало да има подобна на себе си на Балкана. Едни от монасите отишли за Султанско разрешение в Цариград, други — в Светагора да изберат образаца. Старата Хрелйова цжрква била по неволя сжборена, за да се издигне на нейно място по-величествен храм, а около нея изградили на 4 етажa грамадно здание, което наистина няма равно на себе си. Внушително и масивно отвжн — приспособено за упорита защита, това здание ни поразява отвжтре сжс своята величествена и художествена архитектура. Зад джлги аркади, пжстро-декорирани с черно и червено, се нижат един над други манастирските чердаци с светли, удобни и приветливи килии на едната им страна. Тези чердаци трябва да се видят заляни от сребрилата светлина на луната, потжнали в нощна дрямка при вечната песен на реката и манастирските чешми, блестящи сжс своите белоснежни арки и черни в сенчестите си вжтрешности, за да се почувствува особено силно специфистичния мистицизжм в архитектурата на Рилската обител.

Не по-малко забележителна е и самата цжрква. Един прост майстор от Костурско, някой си Павел, изоставя нашата средновековна архитектура и, водейки се по образаца на старите атонски цжркви, сжздава една постройка на която не липсва нито вжншна нито вжтрешна красота. Разчленена по манастирски тип и опасана с отворен нартекс от пжстро-каменна аркада, Рилската цжрква изведнаж привлича окоето на посетителя. Тя е като сжжп бисер на една корона, която увенчава националния подем на бжлгарина и неговото изкуство през пжрвата половина на XIX век, защото в нея се сжчетават идеално разрешените художествени задачи на архитектура, живопис и резба. Каква по-голяма хармония между архитектурата на цжрковната вжтрешност и иконостаса, между светлата и елегантна вжздушност на вжтрешността и живописста на високите стени!

Костур, Разлог и Самоков сж оставили тук ценни

произведения, които трябва да се запазят на вечни времена, както пазим трона и църковните двери на протосеаст Хрел. Тук е началото на новото бжлгарско изкуство, застъпено в най-широки размери: архитектура, резба, художествена индустрия, църковна и портретна живопис. Светинята на св. Йоана

стана същевременно и люлка на бжлгарската художествена творба и днес, когато ние посещаваме прочутата Рилска обител, имаме да се покланяме не само на светите мощи и на историческото минало, но и пред скромните строители на днешната бжлгарска култура.

ХУДОЖЕСТВЕНИЯТ ПЕЙСАЖ С ФИГУРИ

от Г. Георгиев

Човешката фигура внася винаги живот и разнообразие във фотографния художествен пейзаж. Тоя елемент, обаче, може да даде задоволителни резултати само при умело използване и добро композиране и за това за работи от подобен род се изисква

като внася повече живот и настроение в общия ансамбл, и б) портрет на открито, когато фигурата се явява главен мотив на композицията, а пейзажът служи вместо декорация или естествен фон, за да засили общото впечатление.

Жанрова снимка с противно осветление

фот. Г. Георгиев

още по-тщателно художествен усет и разбиране на красотата. Между обикновените любителски снимки рядко могат да се видят подобрени с вкус и сполучливо композирани пейзажи с фигури. Най-често се срещат банални групи на лица, заели повечето пъти най-безсмислени или ексцентрични положения, които „позират“, за да увековечат спомена от посещението си на дадено място. И не рядко много иначе красиви сами по себе си пейзажи губят извънредно от своя чар благодарение сътрудничеството на такива „модели“. Всички произведения от тоя род действуват антихудожествено и трябва да се избягват от любителите, които се отнасят сериозно към своята работа.

Обикновено пейзажът с фигури се представлява в две разновидности: а) сжщински пейзаж с фигури, дето преобладаващ елемент остава пак пейзажа, а фигурата само допълня картинния ефект,

Особеностите на тия два вида снимки се различават в много точки.

При снимането на сжщински пейзажи с фигура трябва да се имат пред вид общите указания за художествената пейзажна фотография, отбелязани в първата ни статия¹⁾. Вжн от тях тук са необходими особени грижи при поставяне фигурата на подходящо място в пейзажната отрезка, за да се достигне възможно по-голямо равновесие между масите и светлосиянката. Не винаги е удобно фигурата да бжде на преден план, защото тогава тя добива първенствуваше значение и може да подцени значението на пейзажа, но всякога е за предпочитане тя да извършва някакво действие, хармонираще с общата обстановка. Разбира се, че правилата, които се дават, нямат и не могат да имат догматично значение, защото законите на композицията са предмет на постоянни промени и спорове и зависят от естествичните разбирания на дадено време. Днес в художествената фотография естествич-

ните качества на едно произведение се измерват с три главни критерия: единство, пространственост и разнообразие.

Единството се явява основен елемент на всяка композиция. То предполага винаги изобразяването на един главен мотив, на една идея и нищо повече. Главният мотив трябва да доминира над всичко друго, за да не се разпокъсва вниманието на наблюдателя, а цялата съвкупност да представлява хармонично разнообразие с достатъчно подчертано впечатление на пространствена дълбочина.

Действието, което има да върши фигурата, трябва да е съобразно с условията и вида на обстанов-

¹⁾ Вжн Бжлгарски Турист, кн. 7 от тази година; втората от дадените там снимки може да служи и като образец за пейзаж с фигура.

ката (жътвари на нивата, беридба на полски цветя в ливада, но не салонни танци в полето и други несъобразности).

Много от пейзажите с фигури могат да имат жанров характер и като такива те действуват ефектно само при спазване на естествената правдивост.

Богат източник на жанрови мотиви е селския бит и свързаната с него стопанска дейност. Тук могат да се използват като фигури домашните животни и даже известни зверове. Паша, водопой, брод, лов и др. сцени, комбинирани с подходящи пейзажни отрезки могат да дадат прелестни картини.

Портретът на открито е малко по-сложна работа, както относително избора и съобразяването позата на модела с конкретната обстановка, така и по отношение осветлението. При сжщия портрет на открито позата на модела трябва да бъде по възможност по-спокойна. Понеже тук главния мотив е личността на модела, необходимо е да се обезпечи най-сжщественото качество в портрета — приликата. Избягвайте да давате измжчени пози на моделите си, сжщо и такива, които не са присжщи на тяхния темперамент, защото те намаляват приликата. Най-добра е позата, в която модела ни е представен в най-характерното за него положение, в което са навикнали да го виждат близките и познатите му. С малко повече наблюдения и психичен анализ не е трудно да се открие и изнесе типичното. Основното правило при нареждане на позата трябва да бъде простотата, която е най-изжжчения вкус. Тясно свързан с позата е и въпроса за настроението на модела. Не правете никога снимката, докато не се убедите, че моделът е попаднал в желаното настроение и че е настжпило вътрешното му успокоение.

Осветлението трябва да бъде таково, щото да се получи възможно по-пълна модулация на формата на лицето. И тук страничното и противното осветления често могат да дадат поразителни ефекти. При умело експониране и рационално проявяване могат да се получат великолеппи ефекти от пряко слжнчево осветление на лицето. Работете винаги в слжнчево

време, макар модела ви да бъде в сянка. Не рядко падащи слжнчеви петна върху модела, или около него, внасят приятно разнообразие и настроение в картината.

Когато моделът е зает с някакво подходящо действие, често картината изгубва характера на портрет и се обржща в жанров сюжет. Тук фантазията на художник-фотографа може да открие широко поле за творчество и нови пжтища за художествени третирации.

Портрет на открито

фот. Г. Георгиев

Изложените до тук, макар и елементарно, положения показват, че естетичните качества на едно фотографно произведение са обусловени изжключително от личните качества и художественото разбиране на оператора, но не и от свържшенството на апаратите и принадлежностите, с които той си служи, както някои погрешно мислят. Вкусът и художественото чувство могат да се придобият по пжтя на възпитанието и обучението, а особено чрез постоянни наблюдения и изучавания на майката природа, която е единствения извор на всички наши понятия за красота. Прочее, да изучаваме и общуваме постоянно с природата!...

Най-високата верига на Хималаите, гледана от Камахангри (ок. 7000 м.)

К Ж М Е В Е Р Е С Т

по проф. Мерцбахр, Хаужрд Бжри, Финч и др.

Никога до сега най-високата планинска верига на земята, Хималаите, не е привличала върху си толкова обществения интерес, както днес. Английските експедиции през последните две години, които имаха за цел изкачването на най-високия ѝ връх Мон Еверест, който е и най-високото възвишение на земята, заинтересуваха широки обществени слоеве. Публикуваните в вестници и списания, де повече, де по-малко отговарящи на истината, често сензационно украсени сведения за това грандиозно алпийско предприятие имат поне тази заслуга, че запознаха и най-незаинтересовани в тази област иначе кржгове в общи черти с най-високия релеф на земната кора. Разбира се, само името на върха, предмет и цел на експедицията, изчерпва и предмета на обществения интерес. Малцина и между високообразованите иначе познават макар и само по име още някои от върховете на тази обширна планинска област, която пренесена в Европа би се простряла от Кале до Каспийско море. А между тях 12 надминават 8,000 м., 35 се издигат над 7,500 м., а седмохилjadници има повече от 50. Сравним ли тези височини с Алпите в Европа (да не говорим за нашите Рила и Пирин), кждето изкачването на един четирихилjadник се смята за пжрвостепен алпийски излет и дето най-голямата височина не надминава 4810 м. (Монблан), неволно пред нас изниква въпроса: ами какво е достигнато досега от човека в царството на тези исполини? Отговорът е: от споменатите на пжрво и второ място 47 върха нито един, от тези над 7,000 само няколко, а от приближаващите ги шестохилjadници вече един доста значителен брой сж видяли човешки крак на челото си.

Пжрвите опити да се проникне в неизследваната и не познат снежен свят на най-високите земни възвишения са правени преди близу 75 години, в края на четиридесетте и началото на петдесетте години на миналия век от англичанина Хукр в областта Сиким, източни Хималаи. През годините 1855—1857 братята Шлагинтвайт изследват с месеци една голяма част от дотогава непознатите исполински ледници на източните и западните Хималаи,

пребродяват обширни ледени полета, преминават голем брой заснежени проходи и достигат при един смел опит да изкачат върха Иби-Гамин или Камет (7755 м.) една височина от 6705 м.

Вжпреки развиваната сѐ около онова време оживена туристическа дейност в Алпите, особено от англичани, едва в 1833 година предприема един англичанин, В. Грахам, с трима швейцарски водачи едно алпийско пжтуване в Хималаите и изкачва покрай някои по-незабележителни снежни върхове Монал (6832 м.) или Чанга бани в областта Нанда Деви, после Джбану (6493) в Сиким и най-сетне Кябру (7298 м.), един мощен снежен купол, който се издига като преден пост на масива на Канченджунга. Около това време почва и управлението в Индия да организира експедиции за топографни снимки в залебените планински области. В една от тези експедиции полковник Годуин Остен открива втория по височина връх в Хималаите, Пик К 2 или Чого-ри в Каракорум, който покрай другите си имена от тогава носи и името на своя откривател.

За чисто туристически излети и възкачвания обаче условията в Хималаите сж сѐ още твърде неблагоприятни. Само за да достигне човек до мястото за туристическа дейност в планината, сж необходими няколко седмици пжт след стжпване на индийска земя. И понеже планините там особено в високите си пояси сж необитаеми, за да не се изложи от самото начало на неуспех, една експедиция в тях трябва да се организира добре на изходния пункт в подножието им, запаси и снаряди най-грижливо с всевъзможни потреби и храна, като намери и необходимите за тях превозни средства. Много време отнима спазаряването на местни носачи, неопитността на които при това забавя извжжредно много напредването в високо-планинските пояси. Достигането на избраната цел от този изходен пункт в планини с измеренията на Хималаите, при липсата на всякакви пжтища, при мжжнотиите на терена, при дължината на ледниците и нескончаемото отекчително странствувание по морените изисква извжж-

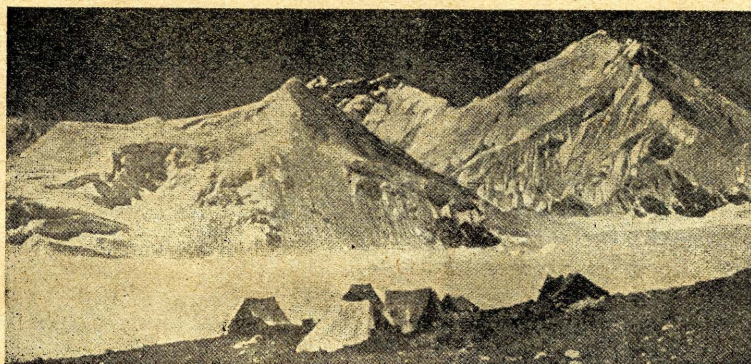
редно много време. От друга страна тези пътувания водят през съвършено нови за европейца пейзажи и природни картини, които изненадат с своите форми и краски и заедно с живота по тях отвлечат постоянно вниманието на пътника. И най-жадният за алпийски подвизи планинец не може да ги отмени сън и без интерес, когато всяка завой на пътя го поставя пред нови картини от неподозирано богатство и рядко великолепие. А всичко това отнема време. Наближил най-сетне целта, туристът трябва да губи време да търси годно място за бивак, да уреди постепенното му изместване напред и снабдяване с припаси, снаряжения и гориво, за да си осигури пребиваването в високите планински пояси. Намирането най-сетне на най-добрия път за изкачване изисква понякога цели седмици скитане по хребети и склонове, за да се изучи върха от всички страни. Като прибавим към това голямата разлика в климата, извънредното непостоянство на времето през лятото и не рядко опасното състояние на снега, ще разберем, че Хималаите не са място за шурмуване на върхове, каквото са станали вече Алпите.

В 1895 година една експедиция от изпитани английски алпинисти за изкачване на втория връх по височина в Каракорум — Нан-Парба (8091 метра), коштува живота на ръководителя ѝ, един от най-видните английски алпинисти, Мъри. В нея е участвувал и капитан (сега генерал) Брюс, ръководител на последната експедиция към Еверест. В 1899 г. американската двойка Фани и Д-р В. Блок-Уоркман почва своите изследвания и изкачвания в западните Хималаи, които продължава с малки прекъсвания до 1912 год. През 1912 г. англичанинът Джглас Фрешфилд, изследовател на Кавказ, организира експедиция за изучаване на най-крупния масив в Хималаите Канченджунга (8580 м.), източни Хималаи. Същата година друга експедиция изпитани алпинисти си поставя за цел възкачването на поменатия вече Пик К 2 (8619 м.), втория връх в Хималаите. Същата цел си поставя и втора една експедиция, организирана от известния алпинист Херцог на Аbruците, който стига по гребена на Брайд Пик (7654 м.), един сяден на К 2 връх, една височина от 7498 м., останала ненадмината до последната експедиция към Еверест. И ред други експедиции следват през първите години на новия век, повечето с научна цел и предимно в западните Хималаи. Между участниците на тези експедиции личат имената на Лонгстаф, Д-р Келас и капитан Брюс, и тримата участвували и в последните експедиции към Еверест.

Мисълта за изкачването на най-високия хималайски връх, Еверест, почва да се оформява от около 30 години насам. Джглас Фрешфилд, този влюбен в планините ветеран-алпинист, е носил в

себе си тази идея, когато напусна швейцарските Алпи и отиде да победи великаните на Кавказ и да търси още по-високи върхове. Лорд Кързон също се е вжодушевявал от тази мисъл и, когато станал вицекрал на Индия, той писал на кралското Географско Дружество и Алпийския Клуб в Лондон, за да ги побуди да се съюзят и да организират едно изследване на тази планина. Брюс, Лонгстаф и Мъри се готвят да предприемат това изследване в 1905 г., но не могли да добият разрешение от правителствата на Тибет и Непал. За нещастие масивът на Еверест е разположен на границата между двата най-затворени народа в света, между държавите Тибет и Непал. За да се стигне връх, трябва да се мине през едната от тях, и мъжнотията, да се добие съгласието на някоя от тях, забави и до сега опитите да се изкачи най-високия връх на земята. В 1904

Мон Еверест

Лагер на експедицията 1921 край ледника Кхарта на височина 6100 м.

г. майор Райд и капитан Роулинг са изследвали масива от север, от едно разстояние около 100 км., и дошли до заключение, че от там би било възможно да се доближи връх. По него време и тибетците почват да стават по-разположени към пътниците. Така възможностите за едно изучаване на Еверест почват да се проясняват и майор Роулинг почнал подготовленията за една експедиция, когато избухна световната война, в която той намира смъртта си.

След войната идеята се подема на ново от Английското Географско Дружество и Алпийския Клуб. През 1920 г. полковник Хауърд Бъри бива изпратен в Индия да разбере положението. Индийското правителство обещава съдействието си и успява да издействува разрешение от Далай-Лама, свещения глава на Тибет, за извършването на експедицията през Тибет. С това се премахва най-голямата пречка по пътя за Еверест и почват трескави приготовления за експедицията, или по право за експедициите. Задачата на първата експедиция (през 1921 г.) е била ограничена: да установи възможността за изкачването на връх, да изучи всички възможни подстъпи и намери най-лекия път. Защото от опита на по-ранните експедиции и изучавания

бе ясно, че такива височини биха могли да се достигнат само по един сравнително лек път.

Читателите на Български Турист си спомнят от кратките сведения, които дадохме в последната книжка на миналата година, за резултатите на това широко организирано и грандиозно снаряжено предприятие, в което вземаха участие най-способни за целта хора: полковник Хаужрд Бжри като ръководител, алпинистите Рибжри, Др Келас, Молри и Бжлок, лекаря-естественик Уоаластн, картографите Моршед и Хуилр и геолога Д-р Хирон. Като приказка се четат описанията на полковник Хаужрд Бжри за хода на експедицията и на

Склона на изкачването Чанг-Ла

Мон Еверест гледан от Лхапка-Ла.

Молри за разузнаванията в планината*). През гигантски устета на буйни, пенливи потоци, през самотни високи долини с сини морски очи и склонове изпжстрени с тиняви и иглика, край хжлмове покрити с гигантски, два човешки боя високи храсти алпийска роза, сред сжщински гори от рози с цветове колкото човешка ржка, през степи и песччни пустини, в джд, град и буря, край развалини от стари китайски крепости, през високи заснежени проходи напредват те сè по-близу и по-близу кжм сжрцето на планината. Стигнали до високопланинските области, алпинистите Молри и Бжлок, останали само двама след разболяването на Рибжри и Д-р Келас, предприемат изучаването на подстжпите. Те изкачват множество върхове до 6000 м. и по-високи, за да добият една идея за общия строеж на планината; прехвжрлят проходи високи до 7000 м., установяват лагери на височина 6000—7000 м., газят сняг до пояс, измжчват се с неопитните туземци носачи и неуморно тжрсят разковничето, ключа за изкачването на Монарха. Приближават върха. Източният скат —

*) Howard Bury, A la Conquête du Mont Everest, traduction française par Maurot. Paris, Payot & Cie.

невжвозможен. Южната страна — непристжпна. Оглеждат го от запад — едва ли би се намерил безумец, да опита изкачването от тук. Те почват да губят вяра. Но ето един щастлив ден пред тях се открива северния склон, който слиза плавно до една 7000 м. висока седловина между Еверест и северния му сжсед Чангце. Това е високия проход Чанг-Ла. Не гребен, а доста широк гржб, който почва почти от самия връх, слиза до този проход. По него не се виждат никакви особени мжчнотии. Удадè ли им се да намерят пжтя за Чанг-Ла, намерен е и пжтя за Еверест. Цели недели се мжчат Молри и Бжлок да се доберат до седловината от запад, от ледника Ронгбук, но напразно. Остава само една надежда. Те заобикалят целия масив и се явяват от изток. От долината на Кхарта те достигат един висок проход, Лхапка Ла, от който изглежда вжжможно да се слезе на източния Ронгбук-ледник. Зад него, на отсрещната страна те сжжират една около 300 м. висока снежна стена, която може да се изкатери и която води кжм Чанг-Ла. Тайната е открита. Пжтят е намерен. Следната експедиция ще знае, кжде да почне.

Но лятото още не е минало. И двамата алпинисти се решават сами още сега да направят пжрвия опит. Те си отпочиват няколко деня в долината, после заедно с Хуилр те успяват да прекарат носачите през 6400 м., високия Лхапка-Ла и да ги отведат даже до самия Чанг-Ла, дето на 7100 м. височина построяват един лагер. Обаче настжпилото лошо време с деңонощни бури ги принуждава да се вжрнат и турят край на експедицията. Целта на експедицията: да намери пжтя за върха е постигната. За вжжможността на изкачването Молри казва: „Вероятно е, че опитни алпинисти могат да преодолеят в Алпите трудности от рода на тия, които представя Еверест. Обаче на височина над 7000 и 8000 м. такива припятствия имат сжвсем друг изглед. Ние не знаем още, дали човешкото тяло ще може да сжбере достатжчно сила на такава височина, за да се изтика нагоре, макар и по най-лекия терен. Ние имаме достатжчно доказателства, че човек до 7000 м. височина може добре да яде, да смилва и да се чувствува разположен. Може би след два-три деня спокойно пребивание на такава височина тялото ще бжде в сжстояние да преодолее и последните 1800 м. при още по-малко атмосферно налягане. Всеки случай на този вжпрос ще може да отговори само опита . . . Преди всичко трябва да имаме щастие, кжсмет: един миг меко настроение, което да смегчи временно суровия нрав на Мон Еверест. Да не забравяме, че на най-високия земен връх е присжща една студена строгост, строгост тжй страшна и смжртоносна, че умни хора ще правят добре,

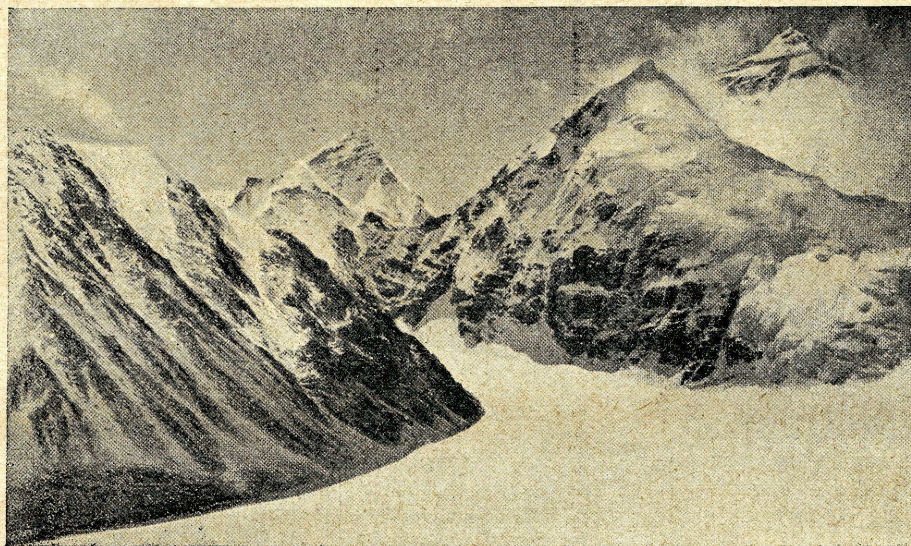
да треперят и обмислят пред прага на великата цел.

След това основно проучване на планината през 1921 година в началото на миналата 1922 година потегли новата експедиция, която трябваше да извърши изкачването на върха. Тя се състоеше от 13 англичани и 45 туземци. Нейн ръководител бе генерал Брюс, негов помощник алпиниста полковник Стрџт, като алпинисти участваха: Финч, Сџмървел, майорите Моршед и Нортон, и Молри от първата експедиция, като лекар естествоизпитател Д-р Лонгстаф, негов помощник Уейкфилд, фотограф капитан Ноел, освен тях още капитан Брюс, братовчед на генерала, капитан Морис и Кроуфорд. Излязла от Дарджилинг (последната железопътна станция в Сиким) в края на март, експедицията достига след едноседмично пътуване посредством вълшебна тропическа флора прохода Желеп-Ла и навлиза в страната на снеговете, студовете и ветровете, където температурата често падала до -20°C . В Фарицонг се преглеждат и натоварват изпратеното по-рано снаряжение и приготвената от тибетското правителство храна. Снабдяването с товарни животни се натъкнало на големи мъжнотии, тъй като в ранното пролетно време повечето от животните се намирили в плачевно положение. С го-

ляма мъжа и губене на време се събрали 320 яка, волове, мулета и магарета. На 8 април експедицията потегля от Фарицонг, скоро прехвърля прохода Танг-Ла, източно от Канченджунга, и три седмици след излизането от Дарджилинг стига през Кампа Цонг в Шекар-Цонг, от дето се отправя на юг. Пътуването се затруднява от студа и ужасните ветрове, които бушуват непрекъснато в тази област, подигайки на места вихрушки пясък, извърредно вредни за очите. За да избегнат пясчните бури, които се подигали обикновено към обед, те тръгвали рано сутрин. Към 15 април съглеждат в джунглата на една долина за първи път Еверест на едно разстояние от около сто километра. След около две седмици, на 2 май, навлизат в сџинската алпийска област, в долината на Ронгбук, дето под края на ледника на 4,876 метра височина устройват своя главен лагер. Тук е била крайната точка, до където съмogli да достигат животните, по нататък всичко трябвало да се пренася от хора. Лагера бил разположен на 4 часа от най-високия тибетски манастир, игуменът на който се показал колкото любопитен, толкова

и неспокоен за причините и целите на експедицията, но отначал задоволен, като разбрал, че в основата си това е едно поклонение пред храма на вечната истина и свещената красота, който се издига възвишен над всичко човешко по върховете на Химавал, родината на снега.

След няколко дена главната част от снаряжението и припасите съм пренесни на един 5,088 метра висок лагер на ледника. Условията на изкачването се подобряват под влиянието на хубавото майско време, макар и нощният студ да продължава (-10°C). В източните Хималаи времето изглежда да е благоприятно за планински изкачвания само през месеците май и юни, докато в западните то трае до 4 месеца. На 5 май полковник Стрџт, Моршед, Нортон и Д-р Лонг-

Мон Еверест и Чанг-Це

стаф тръгват в източно направление да изучат положението за преместването на лагерите по-на високо, в подножието на Чанг-Ла. Три часа по-горе от последния лагер, при устието на една странична долина от изток, на височина 5,362 метра те устройват лагер 1, построяват каменни колиби и палатки. На 6 май формират лагер 2 на 5,888 метра височина на източния брег на ледника (източен Ронгбук-ледник). На 7 май те продължават по левия бряг на ледника до съединяването на един голям страничен ледник, който се оказал съвсем напукан и надробен. На 8 май продължават с 6 носача по главния ледник нагоре до мястото, от дето се открива ключа на изкачването: седловината на Чанг-Ла и морените в подножието на 7,557 метра високия Чанг-Це, северния съсед на Еверест. В скалистите поли на този връх на около 6,400 метра височина те устройват лагер 3. Лошо време и епидемия — инфлуенция забавят за известно време напредването.

От тук полковник Стрџт ръководи по-нататъшните изучавания и възкачвания. Първият опит пред-

приемат на 18 май Молри, Моршед, Нортон и С.м.ж.р.вел. Само по една случайност те избягват още в самото начало една катастрофа: на едно изложено място по фирновия гребен цялата група почва да се хлзга надолу и само закачването на вжжето между Моршед и Нортон о една скала е попречило да паднат в пропастта. Поради невъзможността да си приготвят топло питие при ледената буря, измжчвала ги голяма жажда. Те прекарват нощта на

Гауризанкар (7144 м.)

7600 метра височина, кждето оставят Моршед, който не можл да вжрви повече. На 19 май другите продължават и достигат една височина от 8150 метра, без да са имали с себе никакви кислородни апарати. Изтощени напълно, те не могли да продължат по-нататжк и се връщат. С големи усилия те успяват да свалят зле болния Моршед до лагер 3.

Капитан Брюс и Финч донесли в лагера 10 гарнитури с по 4 шишета дихателни апарати с кислород. При пренасяното им апаратите пострадали и едва било възможно да се стжкмят 4 комплекта. Двамата капитани Брюс и Финч, заедно с капитан

Ноел и непалеца Теджбжр, предприемат втория опит, изпжлнението на който ето как описва сам Финч¹⁾:

„На 24 май капитан Ноел, капитан Брюс, Теджбжр и аз се изкачихме на Чанг-Ла, дето прекарахме нощта добре. В 8 часа бехме готови за тржване, капитан Брюс, Теджбжр и аз, придружени от няколко носача. Капитан Ноел се разположи пред палатката с фотографическите и кинематографически апарати, за да снима изкачването.

„В началото трябваше да минем няколко пукнатини в леда, но за щастие снежните мостове вжрху тях бяха още добри. Ние се изкатерихме бжрже до 7500 м., кждето си позволихме малка почивка, през време на която аз побжрзах да направя няколко снимки. Носачите нямаха дихателни апарати с кислород и се изкачваха по бавно от нас, макар че нашия товар бе по-тежжк. Колкото по-напред отивахме, толкова склонжт ставаше по-груб. Студжт и вятжржт сжщо се увеличаваха и скоро почна да вали сняг. Трябаше да вжрвим още доста, докато стигнем пжрвите скали, на около 7650 м. височина. Ние искахме да разположим бивака си на 8000 метра, но трябваше да стрем на 7800 метра пред вид на опасността от бурята, а при това и носачите трябаше да се вжрнат още сжщия ден. След като построихме палатката на гребена, ние се сжблекохме да легнем да спим. Сжбличането става в такива случаи бжрже: единствената операция се сжстои в изуване на обувката, след което се пжхваме в спалните торби. Много време мина, докато приготвим вечеря. На такава височина човек можеше, без страх да се изгори, да бжрка с ржка в кипящата вода. Надявахме се да спим, но това бе невъзможно: бурята бушуваше свирепо, палатката плющето с гжрмотевичен трясжк и всеки момент ние мислехме, че ще ни отвее. Трябаше да се борим цялата нощ, да заджржим палатката. В 1 часа сутринта няколко вжжа се скжсах и ние трябаше да ги вржзваме. Всеки излизаше на свой ред, завжрзан, да не го отнесе некая вихрушка, и тази упорита работа продължи до 4 часа сутринта. Ние не можехме да стоим повече от 3 минути вжн от палатката, едно поради вятжра, друго поради студа. По липса на термометжр не можахме да измерим температурата, но основавайки се на наблюдения, правени сжщия ден на височини 5000—7000 м., може да се каже, че студжт тази нощ бе до 70° С. под нулата! Най-сетне сжмна се. Снегжт бе престанал. Но вятжржт продължаваше свирепо и положението почна да става критическо. Кжм 8 часа настжпи едно успокоение, но в 8 1/2 бурята се удвои до толкова, че близкаше с голяма сила малки плочки от скалите вжрху склона, по който те оставяха джлбоки следи. С това си обясних произхода на многото дупки, които се виждаха по скалите. Една такава плочка падна вжрху нашата палатка и образува джлбока цепнатина, която ние с мжка джржехме затворена. Кжм обед вятжра стана така свиреп, че заплашваше да ни хвжрли чак долу на ледника, 1500 м. под нас. Така ние бихме стиг-

¹⁾ Echo des Alpes, février 1923.

нали бърже при другарите си, но нам не ни се искаше толкова скоро да се върнем. В един часа след обед вятърът се уталожи и ние можахме да си починем. Хапнахме, но малко, понеже няхахме вече почти нищо. Ние имахме глупостта да послушаме учените, които познаваха Хималаите. Те ни уверяваха, че човек не може да изтрае повече от 20 часа на такава височина, без да почувствува грозни болки, и че в всеки случай не би имал ни най-малкото желание да яде. Затова и ние взехме много малко ядене с себе си, толкова повече, че не мислихме да останем на такава височина повече от един ден. Сега съжалявахме, че някой от тези ни съветници не бе с нас, особено някой по тлъст. Бихме му доказали, вървам, на самия него, че няма право.

„При все това след като похапнахме, ние решихме да прекараме още една нощ на нашия бивак и на сутринта да се опитаме към върха. Към 6 часа след обед ние си легнахме, но скоро чухме гласове върх от палатката. За наша най-голема изненада, шестима от носачите, като не ни видяха да се връщаме, страхували се, да не е станало нещо с нас, и се качили да ни помогнат. Това бе един неочакван жест от страна на тия хорица: те не бяха се спрели пред големите мъчности, да ни дойдат на помощ. Как да не се отнасяш като с приятели с хора способни на подобни чувства! Като видяха че сме живи и здрави, те се върнаха.

„След залязването на слънцето ние забелязахме, как малко по малко членовете ни губеха чувствителността си. Трябаше да се действа, и ние почнахме да се бием и удряме, за да ги съживим. В този момент ми дойде на ум да взема един кислороден апарат в палатката, за да дишаме от него по малко през нощта. Действието му не забавя да се прояви. Кръвта почна да тече по жилите ни и ние скоро се излекувахме. Аз съм убеден, че употребението на кислорода ми спаси живота тази нощ.

„В часа 4 ние станавме да се облечем, т. е. да си обуете обувката. За мен това бе лесно: аз бях поставил обувката си в спалната торба и те бяха омекнали. За другарите ми не бе същото. Та бяха оставили обувката си навън и трябаше да ги топлиме цял час и половина на пламъка на свещи, за да поомекнат малко. В 6 часа времето изглеждаше, че ще бъде добро. Имаше няколко облака и вятърът все още духаше, но бе поносим. Ние тръгнахме и се изкачвахме доста бързо до 7900 м. височина, когато внезапно Теджбър припадна. Този превъзходен гурка не искаше да остане назад и бе отишъл до края на силите си. След 15 минути той се съвзе и ние решихме да го изпратим сам до бивака, пътят не бе труден и палатката се виждаше от нашето място. Ние почакахме няколко минути, да видим, как ще слиза, и тръгнахме пак нагоре. Повисоко на гребена вятърът стана постепенно непоносим. Трябаше да търсим друг път. Ние тръгнахме по северния склон, където бе по-завет. Този склон прилича много на склона Тифенматен под Матерхорн. Скалата се състои от плочи, обжрнати надолу,

пластовете, на които са дебели от няколко сантиметра до 10 метра. За нас, както бяхме натоварени, това съвсем не бе удобен път. Но все пак с голема предпазливост можахме да напредваме. Като изминахме приблизително половината на склона, ние трябаше да променим наново направлението и да се отправим пак към гребена. На височина около 8300 м. направихме малка почивка. Направените по-късно измервания с теодолит показваха, че ние сме били на височина 8326 м. Тая точка се намира твърде под поясите жълтеникав гранит, които увенчават върхния гребен на Еверест, докато всички останали скали имат тъмнозелен цвят.

„Ние бяхме на 500 м. под върха, на разстояние 900 м. по права хоризонтална линия. Какво трябаше да правим? Изкушението да продължаваме бе голямо, обаче след две мъчителни нощи, след суровото блъскане на вятъра и студа, гладни, при напредналото вече време — часа приближаваше 12, ние не се чувствахме достатъчно силни да рискуваме продължението на изкачването и единственото нещо, което можахме да направим, бе да се върнем. Простият разум го повеляваше: едва ли бихме направили и сто метра без сигурна катастрофа. И ние тръгнахме назад. . .“

Въпреки всички признаци, че времето на мусоните приближава, на 3 юни Молри, Финч и Сържървел потеглят като главна група, последвани от Д-р Уейкфилд и Кроуфорд като помощна група, за един нов, трети опит. На 6 юни в 8 часа сутринта при хубав слънчев блясък и изгледи за най-добро време те тръгват от лагер 3 за Чанг-Ла заедно с 14 кули, които носили храна за няколко дни и кислородни апарати. Снегът по слабо наклонения скат бил твърд и групата напредвала бърже. В 1½ часа след обед внезапно един трясък прогрява по гребена на седловината и в следния миг снегът по склона почва да се движи надолу. Петимата навързани един за друг англичани биват повлечени надолу и успяват, едва след като изминали няколко стотин метра, да се измъкнат от грамадната лавина. Кулите, които били навързани на две групи, се носели още по-бърже надолу към една скалиста пропаст. Едната от групите успява в последния момент да се залови за скалите и да се освободи от лавината, а другата полетяла в пропастта. След тази злополука, която осуетила и последния опит за изкачването на върха, експедицията потегля назад.

Макар и не достигнала върха, успеха и на втората експедиция за Еверест е голям. Достигнатите височини надминават всички планини на земята. В самите Хималаи само няколко върха са по-високи (К 2 е 8619, Канченджунга 8580, Макалу 8472 м.). Всички други по-рано горещо ухажвани върхове на Хималаите са по-ниски и рекорда на херцога на Абрुците остана далеч назад. Но и никоя експедиция до сега не е била така добре организирана и подготвена и не е разполагала с толкова средства. Сега се събират усилено средства за подготвянето на една трета експедиция.

Пейо

КНИЖНИНА

България и нейните съседи, географска христоматия от Л. Ковачева, София, 1921, стр. 375, цена 74 лв. Има една книга, с която трябва да се справи всеки, който иска да работи — в каквото и да било отношение — върху България. Това е „Княжество България“ от Иречек. Днес имаме пред нас друга една книга, която трябва да прочете всеки българин, за да научи, що и какво има България, да опознае страната, в която е роден, живее и работи, и да разбере, защо трябва да обича тази страна. Авторката, ревностна туристка, членка на Соф. клон Алеко Константинов от Б. Т. Д., си е дала труд да събере в нея най-хубавото от всичко писано, на български или на чужди езици, върху нашата родина и нейните съседи. В сбита, но достъпна за всички форма, ние имаме тук събрана една обширна научна и научно-популярна материя, изплетена с художествени и поетични откъслещи из областта на география, история, бит, поминък и вобщо всичко, що е в тясна връзка със живота и културата на страната. Малките неточности и несъобразности, каквито се срещат тук-таме и се обясняват с отдавнашността на съответните статийки, не пречат за общото впечатление от тях и не намаляват ни най-малко стойността на книгата. Еднакво достъпна и интересна както за учащата се младеж, за която тя е едно ценно допълнение и одухотворение на сухата учебна материя по ред предмети, така и за възрастни, на които тя разкрива българския дух и българската природа, тя не би трябвало да липсва от библиотеката на никой образован българин. Особено за туриста тя представя една богата сбирка от материали за изучаване, за подготвяне и осмисляне на излети, за запознаване с всичко хубаво и интересно у нас и нашите съседи, за ориентирване в пространния кръгзор на родната природа и ние я препоръчаме на нашите членове и на читателите на Български Турист. (При поръчка на повече от три екземпляра издателството, Ал. Паскалев, София, прави отстъпка 20%). — П. —

Мургаш от Ник. Вас. Ракитин. — Плевенският клон от Б. Т. Д. Кайджикска долина е издал малката стихотворна сбирка на Ракитин Мургаш.

Венец от голи стръмни върхове,

Ала Мургаш от всички е най-стръмен.

В едно предание през векове

За него е запазен спомен тъмен.

И Ракитин разправя за тоя спомен в 20—30 китни песни, обвети от дъжа на гората, на полето, или на върховете — на българската природа. Сбирката носи отпечатка на един по-примитивен, тих, провинциален живот, в който може би най-добре се отразила личността на поета.

Добре е направил Плевенският клон от Б. Т. Д., че е издал сбирката. Оскъдността на нашата поетична туристическа литература ще се превъзмогне не изведнаж, а с насърчение на всеки опит — повече или по-малко сполучлив. — Т. Б. —

Географска библиотека, урежда Българското Географско Дружество под редакцията на проф. Ж. Радев, проф. Г. И. Кацаров и А. П. Стоилов, № № 1—3, София, 1920—1922. С тази спретната библиотека Българското Географско Дружество цели да даде — със скромните средства, с които разполага — на специалист географ материали за основно запознаване с битието, формите и живота на нашите земи, а на любознателния читател-поклонник на родината и любител на природата интересни познания за България, нейните земи, нейния живот, история и култура.

Излезлите до сега три книжки са посветени на Западна Тракия (№ 1), на Природната скулптура на високите български планини (№ 2) и на Пеония (№ 3). Първата от тях съдържа две сказки на проф. Иширков, джржани през 1920 г., върху Западна Тракия в свръзка с мирния договор от Нийой и значението на страната и специално на Беломорския

бряг за България. Със свойствената му вещина г. Иширков разглежда въпроса в историческо, политико-етнографско, физико- и антропогеографско и стопанско отношение. Третата книжка ни дава обширна студия от проф. Гавр. И. Кацаров върху етнографията и историята на Пеония до римско време, (това е страната от двете страни на Вардара по басейните на днешните реки Черна и Брегалница).

Но най-интересна и особено ценна за нас туристите е втората книжка от Географска библиотека, в която проф. Ж. Радев ни разглежда по високите наши планини (включително и македонските), да ни покаже и обясни техния строеж, техните форми и техните прелести. След общите бележки върху образуването на високо-планинските форми и силите, които му съдействуват, той ни води по най-горните пояси на високите български планини: Рила, Пирин, Шар, Кораб, Баба се изреждат пред нас да ни явят общото по между си и всяка своите особености. Ето една книга, която всеки истински турист би трябвало да прочете.

В желанието си да улесни дружествените членове в набавянето на тези полезни за всеки турист книги Географското Дружество се съгласи да ги отстъпва на членове от Б. Т. Д. и Ю. Т. С. с едно намаление от 20% върху продажната им цена, която е за № 1 — 10 лв., за № 2 — 20 лв. и за № 3 — 15 лв. Поръчки да се правят чрез клоновете. — П. —

ДРУЖЕСТВЕН ЖИВОТ

Дупнишкият клон Рилски езера от Б. Т. Д. е имал общо събрание на 29 април т. г., на което клоновото настоятелство е дало отчет за дейността на клона през изтеклата година. Най-светлата в досегашния живот на клона, тази година бе ознаменувана с осветяването на построената от него първа планинска хижа у нас. Вътрешно, обаче, клонът изглежда да преживява известна криза, която е станала причина, в една година клоновото настоятелство да се мени три пъти, и е попречила за развитието на една оживена туристическа дейност, каквато бехме навикнали да виждаме в този клон.

Броят на членовете през изтеклата година се е увеличил от 208 на 277. Днес клонът разполага с един инвентар на стойност 8000 лв., една библиотека от 115 тома и една сбирка от 32 фотографни снимки из Рила и околността.

В новоизбраното от това събрание настоятелство на клона влизат: Ст. Казаков, Ст. Стайков, Никола Мишов, Стефан Тодоров, Любен Чомаков, К. Муцков, К. Джермански и К. Шангалов.

Нови клонове. — През миналия месец април са основани още два нови клона от Б. Т. Д. в гр. **Ямбол** и в гр. **Станимака**. Те са имали вече и учредителните си събрания, на които са приети уставите им и са избрани първите настоятелства. Клона в Ямбол брои около 30 души, а този в Станимака 74.

Фонд Български Турист. — В касата на фонда постъпиха нови 200 лв. от ветерана-турист г. Ив. Ламбов, член на Софийския клон Алеко Константинов, подарени по случай празнуването на 40-годишния му служебен юбилей (вж. кн. 6 от Бжлг. Турист). Постъпили са и други 10 лв. от неназован дарител.

При Софийския клон Алеко Константинов от Б. Т. Д. група членове са образували Рило-Пиринска хижестроителна чета, която си поставя за цел организирането и построяването на туристически хижи и белязането на патища в най-високите наши планини, в които най-много се чувствава нуждата от тях. За постигането на тази си цел четата ще влезе във връзка с други клонове, особено с тези, в чийто район спадат горните планини, и подготви образуването на една хижестроителна група, която да осъществи организирането и построяването на хижите. В тази група ще могат, и е желателно, да участвуват подобни чети и от по-отдалечени клонове, членовете на които имат достатъчно интерес за туристическото обработване на тези области.

Редактор: Ив. Велков.

Придворна Печатница.

